

УДК 27-184.3:161.263:2-67

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.7>

ГЕНЕЗА РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ БЛЕЗА ПАСКАЛЯ У ВИКЛАДАХ ДУХОВНИХ НАСТОЯТЕЛІВ УГКЦ (СОФРОН МУДРИЙ)

Христина КРАЙНИК

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
філософський факультет, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна*

Науковий керівник: Богдан РОХМАН

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра
філософії та соціології, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна*

Ідея самопізнання як спосіб пошуку щастя, що висувалася філософами ще з античності, починаючи від Сократа, і досі нагадує про себе в сучасній культурі. В контексті історії людства вона набувала нових рис в залежності від специфіки епох, і результат її еволюції ми бачимо сьогодні. Багато уваги людина надає своєму внутрішньому світу і суб'єктивному досвіду, вона цінує його і прирівнює до всезагального блага. Людина прагне поваги і толерантності, свободи самовираження, усвідомлює себе, як найвищу цінність цього світу.

Сучасність урізноманітнила цей антропоцентризм силою розвитку науки та різноманітними соціальними процесами, що здебільшого відбуваються в умовах секуляризації. Тому філософія Блеза Паскаля набуває актуальності навіть більше, ніж у сучасну йому епоху.

У процесі самопізнання людина помічає не тільки величні особливі риси, моральні чесноти, а й зовсім протилежне їм: пристрасті, що затумують розум, корисливість, брехню, схильність до жорстокості заради власних цілей та інше. Все це свідчить про її недосконалість, але така характерна риса, як самолюбство, не дозволяє людині прийняти ці недоліки. Вона починає сліпо їх заперечувати, уникати, тікати від них у світ розваг, різноманітних короточасних задоволень, тільки щоб вірити в свою досконалість та величність. Вона ненавидить всіх, хто якимось чином вказує на недосконалість, приязно ставиться до тих, хто обманом ці недосконалість заперечує. Блез Паскаль вважає, що в даній ситуації доречно лише вдячність тим, хто «відкриває нам очі» на недоліки, а не оспівує фантастичні заслуги.

Побачивши всю свою недосконалість і прийнявши себе, людина робить перший крок на шляху до щастя. Адже ідея самопізнання як раз передбачає своєю

кінцевою стадією те вище благо. Тобто процес осягання людиною себе самої породжує наступну проблему - щастя та сенсу життя. Паскаль не роздумує про останнє напряду, але багато пише про смерть і навіть називає людину одноденним гостем в цьому безмежному світі. Тому релігія притягує вченого як шлях до вічного існування в Господі, він боїться померти, а ще більше боїться не встигнути нічого. Тут Паскаль може і не свідомо, але показує на власному прикладі одну з людських слабкостей - страх. Він іронізує, що геній, яким би розумним він не був, стоячи над прірвою, думатиме лише про те, що в нього під ногами безодня, але ніколи не про завдання, яке йому поставлять вирішити. Розум легко піддається зовнішньому і внутрішньому негативному впливу, що відволікає його від раціонального пізнання.

Паскаль стверджує, що розуму властиво вірити, а волі - любити. Тому, щоб реалізувати їхній потенціал в повній мірі, необхідно знайти достойний об'єкт, по відношенню до якого ці акти здійснюватимуться. В силу самолюбства, людина робить себе цим ідеалом, достойним захоплення, ігноруючи свою недосконалість, забуваючи про навколишніх.

Таким чином людина ніби женеться за привидом, ловить земні насолоди, чи просто короточасні блага, приймаючи їх за те саме високе. Але вибираючи не зовсім вірні методи пошуку, людина забуває про серце, що відчуває те найвище благо, серце до нього тягнеться. Паскаль вважає таким саме моральність, яка здатна приручити людське самолюбство. Тільки моральна людина здатна усвідомити і прийняти свою недосконалість і зазирнути в очі сорому. Саме вимогливість до себе і прагнення позбутися недосконалостей і є для Паскаля мірилом моральності та самовдосконалення. Тобто прийняття власних недоліків і є признак моральної величі людини.

Владика Софрон Мудрий з цього приводу згадує нагірну проповідь Ісуса Христа, а саме фразу «блаженні вбогі духом». «...убогий внутрішньо, убогий силою своєї волі від безлічі бажань. Такий, що вдовольняється тим, що найнеобхідніше для людського життя».⁴² Таке владика визначає дане поняття. Але це лише перший крок на шляху до вищого блага.

Паскаль вважає, що краще не дотриматися посту і покаятися в цьому, ніж дотриматися і возвеличити себе за це. Мова йде про щирість, що має супроводжувати всі дії, на противагу самообожненню. Моральні дії прирівнюються до таїнства, особливого ритуалу, що повинен мати велике значення для людини, має бути викликаний безпосередньо її бажанням і зберігатися в таємниці, тоді щирість і чистота серця буде збережена, а самолюбство приборкане.

«Чисті серцем - це ті, що мають в усіх своїх ділах, намірах, планах і словах

---

⁴² Мудрий Софрон Нагірна проповідь Ісуса Христа. Жовква: Місіонер 2011. С. 34.

щирість і простоту, які не вміють лукавити з самим собою й іншими людьми.»⁴³ вважає владика Софрон Мудрий.

Це положення виводить людину на справжній моральний орієнтир, що є найближчим її матеріальній сутності і водночас сакральним. Таким для Паскаля є образ Ісуса Христа. Звертаючи увагу саме на спосіб життя Бога в людській подобі, його волевиявлення, любов і жертвність, Паскаль знаходить свою точку орієнтації у сфері моралі. Образ Ісуса хоч і є Богом - тим безкінечним досконалим началом, має в собі і прояв матеріального, на землі він живе як людина.

Софрон Мудрий називає Христа полярною зіркою, кажучи: «Так як моряк пливучи по морю орієнтується по зірках небосхилу, куди має плисти і християнин на морі свого життя має дивитися орієнтуватися на Христа...»⁴⁴

Паскаль знаходить образ Ісуса найближчим до людини серед усіх інших міфологічних персоналій. Цим він не доводить необхідність віри, чи сповідання християнської релігії, бо не вважає раціональні докази необхідними, але показує людині готову «інструкцію» морального життя на основі людського ж прикладу, який носить в собі й щось сакральне.

Звертаючи увагу саме на спосіб життя бога в людській подобі, його волевиявлення, любов і жертвність, Паскаль знаходить свою точку орієнтації у сфері моралі. Образ Ісуса хоч і є богом - тим безкінечним досконалим началом, має в собі і прояв матеріального, на землі він живе як людина, якій теж притаманні пристрасті, який боїться померти на хресті, просячи отця в молитві обійтись без жорстокої фізичної розправи. Він, як і звичайна людина, проявляє власні недоліки, але водночас показує приклад визнання недосконалості та її подолання, що виражається в його покорі та смиренні.

У пошуках вищого блага Паскаль використав достатньо методів, розчарувавшись у кожному з них. Обмеживши можливості розуму, а з ним і науки, вчений робить висновок, що через нездатність людиною охопити весь світ, або хоча б один предмет цілісно, пізнання чогось всезагального раціонально не можливе. Філософські концепції бога теж не задовольняють Паскаля. Зараз йдеться виключно про його епоху, де основу світогляду мислителів складав деїзм. Паскаль не може пробачити їм намагання мінімізувати роль бога в світі, або ж взагалі його позбутися, зокрема він звинувачує в цьому Декарта, одночасно будучи його прихильником. Паскаль прирівнює позицію деїзму до атеїстичної, вважаючи першу лише етапом на шляху до другої. Вбачаючи в деїзмі загрозу християнській релігії через його байдужість до «спасіння душі», Паскаль не помиляється, але

⁴³ Мудрий Софрон Нагірна проповідь Ісуса Христа. Жовква: Місіонер 2011. С. 74.

⁴⁴ Мудрий Софрон Духовні бесіди. Жовква: Місіонер 2011. С. 109.

розглядає дану позицію не лиш з однієї сторони. Здавалось би, атеїзм повинен викликати в Паскаля відчуття ворожості, та він називає цю позицію ознакою розумності. Адже лише гострий розум прагне до раціонального обґрунтування всього. Тільки намагаючись довести факт існування бога розумом, людина заходить у глухий кут і робить висновок, що його не існує. Такі дії, на думку Паскаля, слід сприймати як шлях до усвідомлення власної нікчемності, адже людина, що є переконаним атеїстом, вважає власний розум безмежним, здатним осягнути навіть те, що з нею не зрівняється в силу своєї величі. Віра у всесильність розуму та універсальність раціонального способу пізнання не виправдовує себе, бо не є раціональною за своєю суттю. Вона викликана самолюбством, з яким Паскаль закликає боротися. Продовжуючи рух на зустріч раціональному, людина, що впевнена у власному розумі, за логікою мала б змінити позицію атеїзму на більш помірковану і вагоміше аргументовану. Такою є позиція агностицизму. Сам Паскаль, звичайно, не вживає цього терміну, але його суть виражається у відомому «парі Паскаля». Людина наче робить ставку, як в азартній грі, прораховуючи обидва варіанти (віру чи атеїзм), і вибирає між ними той, що принесе менше втрат і більше користі. Вольтер знецінює даний аргумент і справедливо зазначає, що він ніяк не відповідає важливості предмета, який розглядається. Безумовно і сам Паскаль розуміє це, враховуючи його позицію щодо неможливості раціонального доведення факту існування бога. «Сила» даного аргументу відповідає рівню проникливості та розумності людини, що його приймає. Тобто, по суті, Паскаль розмовляє з атеїстом його ж мовою, пропонуючи більш помірковану позицію, закликаючи прорахувати користь і шкоду, та просто допустити, що Бог існує.

Фейєрбах зазначав: «Місце народження бога - виключно в людських стражданнях».⁴⁵ І справді, Бог у Паскаля виникає з глибокої потреби людини до миру в своєму серці, прагнення вгамувати протиріччя власного буття і пізнання. Тобто під час усвідомлення екзистенціальних проблем, виявлення недосконалостей у серці, людина починає шукати спроби позбутися цього. Визначивши образ Ісуса Христа як орієнтативну точку моральності, Паскаль приходиться до практичного застосування своїх висновків. Він закликає вчитися у віруючих: чинити так, ніби людина повірила і дотримується зазначених принципів, бо саме звичка навчає щирій вірі. Йдеться про практичну діяльність, засновану на визначеному Паскалем моральному орієнтирі, до якого він підвів людину раціонально.

Ісус Христос є Богом до якого наближаються без гордості. Людина, вбачаючи в Ісусі, як в людині, свою ж людську недосконалість, усвідомлює спорідненість з ним. Та коли в її серці зароджується щира віра, людина раптом помічає іншу

---

⁴⁵ Стрельцова Г. Я. Блез Паскаль. Москва: Думка 1979. С. 213.

сторону Ісуса Христа - божественну. Усвідомлюючи свою причетність до чогось досконалого, приймаючи те, що вона за своєю суттю є частиною Бога, людина нарешті віднаходить свою істинну велич.

З усього поданого вище можна визначити, що Паскаль виділяє три етапи на шляху осягнення Бога: розум, звичку і натхнення. За допомогою першого людина усвідомлює власну нікчемність, потребу в божественному, та раціонально їх обґрунтовує. Звичка це практична частина шляху, що впливає з рішення допустити існування Бога з раціональної точки зору і жити за моральними принципами Ісуса Христа. Натхнення приходить до людини в момент, коли вона наповнюється любов'ю до Бога, тобто проникається тією «звичкою» і починає щиро вірити. Останній етап важливий саме наявністю справжньої щирості у людських вчинках, на якій так часто й акцентує Паскаль.

Виводячи дану теорію на практичний рівень, слід конкретніше визначити моральність в образі Ісуса Христа. Християнство для Паскаля цінне саме його моральною стороною, та образом тієї чистої серцем особи, якою і постає Ісус. На практиці Він проявляє свою досконалість через милосердя. І владика Софрон Мудрий теж не випадково робить акцент на цій чесноті в аналізі нагірної проповіді. Для нього, як і для Паскаля, це не просто принцип «роби так, як хочеш, щоб інші робили тобі» це волевиявлення безкорисливе, зроблене в таємниці без розголосу. Воно не передбачає дії «закону бумерангу» і не потребує платні. Людина з чистим серцем повинна підходити до милосердя, щиро його здійснювати, бо тільки так вона зможе торкнутися бога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козовик о. Іван Історія філософії / за ред. Єпископа Софрона Мудрого. Івано-Франківськ: Нова Зоря 2008. 440 с.
2. Мудрий Софрон Духовні бесіди. Жовква: Місіонер 2011. 168 с.
3. Мудрий Софрон Духовні бесіди. Книга друга. Жовква: Місіонер 2011. 136 с.
4. Мудрий Софрон Духовні бесіди. Книга третя. Жовква: Місіонер 2011. 112 с.
5. Мудрий Софрон Нагірна проповідь Ісуса Христа. Жовква: Місіонер 2011. 96 с.
6. Паскаль Б. Думки / пер. з французької А. Перепада, О. Хома. Київ: Дух і Літера 2009ю 704 с.
7. Стрельцова Г. Я. Блез Паскаль. Москва: Думка 1979. 237 с.

Дата надходження до редакції: 03.12.2019